

K 70. VÝROČIU VZNIKU ČSR

JÁN BODNÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

V tomto roku si pripomíname 70. výročie vzniku Československej republiky, prvého spoločného štátu dvoch bratských národov — Čechov a Slovákov. Vznik samostatného štátu predstavoval udalosť zásadného historického významu pre osudy oboch našich národov: znamenal zavŕšenie stáročného zápasu za národnú slobodu, začiatok novej etapy spoluzitia, budovania spoločného štátneho útvaru ako právoplatného člena spoločenstva európskych štátov.

Je isté, že pri vzniku Československej republiky v roku 1918 zohrali významnú úlohu *vonkajšie*, predovšetkým mocenské a politické okolnosti, vyplývajúce z taktiky a stratégie víťazných mocností v priebehu a na konci prvej svetovej vojny, ako aj z politickej aktivity predstaviteľov československého zahraničného odboja, najmä T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša. Rozhodujúci význam však zohrali *vnútorné* okolnosti: boli zákonitým výsledkom stáročia trvajúcего zápasu za zachovanie národnej identity, národného povedomia, za národné, sociálne a politické práva českého a slovenského ľudu, boli plodom zblížovania oboch národov, formovania a upevňovania československej jednoty. Nebyť týchto vnútorných, reálnych predpokladov, formujúcich historickú pamäť a národné povedomie, vznik a existencia samostatného štátneho útvaru by boli skôr náhodným, dočasným javom na mape Európy. Niet budúcnosti bez minulosti a prítomnosti, ak sa nemôže oplodňovať minulosťou, nie je schopná vytvárať ideály pre budúcnosť. Národ bez historickej pamäti nemôže mať budúcnosť.

Je pochopiteľné, že v národe, ktorý nemá hospodárske, politické možnosti, či mocenské prostriedky pre sebarealizáciu, sa ťažisko aktivity presúva predovšetkým do duchovnej sféry. Tu sa hľadajú a formulujú hodnoty, ideály, ktoré dávajú silu, usmerňujú boj za národnú existenciu, sociálne, politické práva, upevňujú národné a ľudské povedomie. Útlaku sa čelí tvorivou duchovnou aktivitou — literárnou, umeleckou, intelektuálnou. Tak vznikali a pôsobili aj plody našej národnej kultúry — plody

v rozhodujúcej miere ľudové a progresívne. Oni vyvažovali hospodársku zaostalosť, presvedčivo dokazovali právo na existenciu, ale aj na rovnoprávne usporiadanie pomerov vo vzniknutom československom štáte.

Možno povedať, že od prvých chvíľ boja za národnú slobodu a nezávislosť, najmä však v období národného obrodenia, sa ako hybné sily usmerňujúce aktivitu na každom úseku národného života postupne presadzovali, dotvárali idey *humanity* a *demokracie*. Apel na ľudskosť, čerpajúci z ideových zdrojov rozvíjajúceho sa európskeho humanizmu, tak prítlačlivého pre utláčané národy, nebol len formou protestu bezbranného proti útlaku; postupne dostával hlbšiu, obecnejšiu, všeludskú dimenziu. Idea *humanity* poznačená v období národného obrodenia vplyvmi romantizmu a mesianizmu, dostáva reálnejšiu a konkrétnejšiu podobu v politickom programe štúrovcov a hlasistov, najmä však v programe sociálnodemokratického hnutia u nás z konca minulého a začiatku nášho storočia.

Pevnou súčasťou národnooslobodzovacích snáh v novodobých dejinách našich národov bola aj idea demokracie. Stretávame sa s ňou nielen v rôznych podobách odporu voči absolutizmu a monarchizmu Habsburgov, hegemonizmu maďarskej vládnúcej triedy, ale aj voči konzervativizmu domácich „národniarov“. Masarykova koncepcia demokratizácie spoločnosti nachádza u nás širokú podporu v činnosti hlasistov. Boj za demokratické práva je prirodzenou a najvlastnejšou súčasťou ideovo-politického programu našich priekopníkov socializmu. Práve ich triedne chápanie spoločenskej reality znamenalo kvalitatívny posun v presadzovaní základných demokratických princípov a práv (volebné právo, právo zhromažďovania a pod.).

Tak ako pre vznik Československej republiky mal rozhodujúci význam vysoký stupeň národného povedomia, utváraný a upevňovaný v dlhoročných zápasoch za zachovanie vlastnej identity za národnú slobodu, sociálne a politické právo, vedomie bratstva a spolupatričnosti oboch našich národov, tak pre jej ďalšiu existenciu, charakter jej vnútorného štátoprávneho usporiadania mali rozhodujúci význam humanistické a demokratické tradície. Tak sa stalo, že sa republika od prvých chvíľ svojej existencie zaradila ako rovnoprávny a rovnocenný partner, ako kultúrne vyspelý hospodársky, politicky perspektívny štátny útvar do spoločenstva samostatných štátov. A tak sa stalo, že v samom srdci Európy vznikol štát, ktorý vďaka svojim humanistickým a demokratickým tradíciám mohol od začiatku svojej existencie rozvíjať systém parlamentnej demokracie. Akokoľvek okliešťovaná triednymi záujmami, mocenskými machináciami buržoázných strán dávala taktó priestor pre politickú aktivitu pokrokových síl, pre vznik a pôsobenie Komunistickej strany Československa, pre rozvoj vzdelanosti širokých vrstiev obyvateľstva.

*

Vznikom Československej republiky sa vytvorili kvalitatívne nové

podmienky aj pre rozvoj filozofického myslenia na Slovensku. Rozvojom národného školstva všetkých stupňov, predovšetkým založením univerzity, rozšírenými možnosťami vzdelávania, vysokoškolského štúdia, sa vytvorila inštitucionálna báza pre prípravu odborných kádrov aj v oblasti filozofie. Skončilo obdobie, keď filozofická príprava bola viac-menej iba súčasťou teologickej prípravy, čo v podstatnej miere rozhodovalo o jej úrovni, smeroch jej rozvíjania ako aj jej poslaní. Najmä vďaka pomoci českých profesorov, pozvaných na bratislavskú univerzitu, ale i možnostiam štúdia na českých vysokých školách, v zahraničí postupne narastal počet odborne pripravených, profesionálne orientovaných filozofov. Filozofickú aktivitu stimuloval aj myšlienkový pluralizmus, ktorý dával priestor pre ideové konfrontácie, spory, polemiky, čo malo veľký význam a dosah predovšetkým pre rozvíjanie a uplatňovanie filozofických ideí marxizmu-leninizmu, odhaľovanie reakčnej podstaty rôznych idealistických prúdov. Za takýchto možností a v takejto atmosfére sa v dvadsiatych a tridsiatych rokoch začal u nás formovať aj marxisticko-leninský front.

Veľký význam pre rozvoj filozofie u nás po vzniku Československej republiky mali bohaté tradície filozofickej aktivity, rozsiahla filozofická tvorba. Na vysokej úrovni a v európskom kontexte ju prezentujú diela našich renesančných filozofov, osvietencov, učiteľov trnavskej, košickej univerzity, prešovskej školy, našich obrodencov a prvých priekopníkov marxizmu. V ideových konfrontáciách so scholastickou filozofiou a stredovekým aristotelizmom sa kládli základy progresívnym filozofickým prúdom, inklinujúcim až k materializmu, najmä v oblasti prírodnej filozofie. Široký rozhľad a úroveň poznania dobovej filozofie umožňovali kontakty s jej predstaviteľmi, bezprostredné reakcie na ich práce. Filozofia zohrávala významnú úlohu pri hľadaní a koncipovaní ideových východísk národnooslobodzovacieho programu, pri zdôvodňovaní národných, sociálnych a politických práv slovenského ľudu. Na viaceré tézy sociálnej filozofie štúrovcov a hlasistov mohli nadväzovať naši stúpenci socializmu v predvojnovom období. Na pokrokové ideové dedičstvo mohli nadväzovať aj prví priekopníci marxisticko-leninskej filozofie u nás.

Vznikom prvého samostatného štátu Čechov a Slovákov pred 70. rokmi sa vytvorili kvalitatívne nové podmienky a možnosti aj pre rozvoj filozofického myslenia. Vytvorili sa predovšetkým predpoklady na to, aby boli ďalej rozvinuté, obohatené a uplatnené fundamentálne zásady, nevyhnutné pre skutočný progres vo filozofii, zásady prebojovávané v predchádzajúcich obdobiach aj v našich podmienkach a našimi pokrovními mysliteľmi: že základným vonkajším stimulom rozvoja filozofie je čo najužšia spätosť filozofie so životom, so zápasmi za sociálny, politický, vedecký a kultúrny pokrok; že základným, vnútorným stimulom tohto rozvoja je permanentné zvyšovanie kultivácie filozofického vzdelania, profesionalizácia filozofie: len tak možno skvalitňovať, obohacovať pojmové prostriedky, špecifické nástroje filozofického uvažovania;

že hybnou silou progresu aj vo filozofii je otvorená výmena názorov, kritický a sebakritický duch, tvorba alternatívnych koncepcií: len tak možno zabrániť stagnácii, konzervativizmu, dogmatizmu. Krásne to vyjadril už pred vyše 300 rokmi náš Ján Bayer slovami: „Avšak v umeniach a vedách tak ako v rudných baniach všetko má dokola hučať novotami a ďalšími pokrokmi“ alebo aj jeho súčasník a kolega z prešovského lýcea Izak Caban: „Preto najlepšimi filozofmi zo všetkých sú tí, ktorí nasledujú Aristotela a iných filozofov, ak sa títo pridržiavajú prírody alebo rozumu, ak však nie, slobodne od nich odstupujú.“

Týmito zásadami, ktoré ako červená niť vyznačujú aj naše pokrokové ideové dedičstvo, musíme merať aj my všetko, čo sa v oblasti našej filozofie vytvorilo za sedemdesiat rokov existencie nášho štátu.